

MONUMENTE ISTORICE STUDII SI LUCRARI DE RESTAURARE

**COMITETUL DE STAT PENTRU CONSTRUCȚII
ARHITECTURĂ ȘI SISTEMATIZARE
DIRECȚIA MONUMENTELOR ISTORICE**

SUMAR

	<u>Pag.</u>
Ștefan Balș, „Restaurarea Bărăției din Cîmpulung Muscel”	7
Eugenia Greceanu, „Tipologia bisericilor de lemn din zona centrală a Transilvaniei”	27
Ioana Cristache Panait, „Monumentele românești din Săcele”	72
Dinu V. Rosetti, „Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice întreprinse la complexul de monumente feudale de la Cetățeni Muscel, în anul 1965”	94
Virgil Antonescu, „Hanul Domnesc din Suceava”	99
Radu Crețeanu, „O a doua cruce a lui Constantin Vodă Șerban privind răscoala de la 1655”	122
Ioana Cristache Panait, „Bisericile de lemn de pe Valea Almașului”	131

SOMMAIRE

Ștefan Balș, „La restauration de la Bărăția de Cîmpulung Muscel”	7
Eugenia Greceanu, „Typologie des églises en bois de la zone centrale de Transylvanie”	27
Ioana Cristache Panait, „Les monuments roumains de Săcele”	72
Dinu V. Rosetti, „Rapport préliminaire sur les recherches archéologiques entreprises dans le complexe des monuments médiévaux de Cetățeni Muscel en 1965”	94
Virgil Antonescu, „L'hôtellerie princière de Suceava”	99
Radu Crețeanu, „Une seconde croix du prince Constantin Vodă Șerban concernant la révolte de 1655”	122
Ioana Cristache Panait, „Les églises en bois de la vallée de L'Almaș”	131

NOTE

	<u>Pag.</u>
Gh. I. Cantacuzino, „ <i>Date arheologice în legătură cu cronologia unor construcții ale curții domnești din Tîrgoviște</i> ”	146
Cristian Moiescu și Gabriel Mihăescu, „ <i>Cîteva considerații asupra băii curții domnești din Tîrgoviște</i> ”	151
Ion Dumitrescu, „ <i>Pavilionul și crucea lui Șerban Vodă de la Călugăreni</i> ”	155
Oliver Velescu și Ion Dumitrescu, „ <i>Biserica Sf. Gheorghe din Galați</i> ”	159
Radu Crețeanu, „ <i>Ușa bisericii din Coșești județul Argeș</i> ”	170
Oliver Velescu, „ <i>Casa Dominic Teleki din Tg. Mureș</i> ”	174

NOTES

Gh. I. Cantacuzino, „ <i>Données archéologiques concernant la chronologie de quelques constructions de la cour princière de Tîrgoviște</i> ”	146
Cristian Moiescu et Gabriel Mihăescu, „ <i>Quelques considérations sur le bain de la cour princière de Tîrgoviște</i> ”	151
Ion Dumitrescu, „ <i>Le pavillon et la croix de Șerban Vodă de Călugăreni</i> ”	155
Oliver Velescu et Ion Dumitrescu, „ <i>L'église St. Georges de Galatzi</i> ”	159
Radu Crețeanu, „ <i>La porte de l'église Coșești-Argeș</i> ”	170
Oliver Velescu, „ <i>La maison Dominic Teleki de Tîrgu-Mureș</i> ”	174

LUCRĂRILE SESIUNII DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
DIN APRILIE 1966
A DIRECȚIEI MONUMENTELOR ISTORICE¹

¹ Încadrarea localităților a fost revizuită conform noii împărțiri administrative din anul 1968

RESTAURAREA BĂRĂȚIEI DIN CÎMPULUNG MUSCEL

Ștefan Balș

În toamna anului 1965 a luat sfârșit restaurarea Bărației Cîmpulung. Înainte de începerea lucrărilor, cele trei monumente istorice din cuprinsul așezării, adică biserica, turnul clopotniță și casa parohială, se găseau ascunse și înglobate într-un rînd de case mai noi, aliniate la stradă (fig. 1). Doi brazi monumentali aflați în fața bisericii dădeau singura notă de frumusețe în cadrul de aspect mizer și dărăpănat al incintei.

Elementele considerate ca valoroase la acea dată erau numai turnul la stradă și cunoscuta lespede de mormînt a comitelui Laurentius de Longo Campo așezată în biserică la picioarele altarului, datată cu anul 1300. Casa parohială și biserica, din cauza transformărilor suferite, păreau a fi lipsite de interes (fig. 2).

Inițial restaurarea, dată fiind această aparență lipsită de importanță a clădirilor, a avut ca scop o acțiune de punere în valoare a turnului, amenințat cu dărîmarea de noile proiecte de sistematizare a orașului. În paralel, prin cercetările arheologice prevăzute s-a urmărit să se găsească o dezlegare în mult discutata problemă a vechimii așezării.

Vom arăta pe scurt felul în care s-au desfășurat lucrările la fiecare dintre cele trei obiecte în parte, luate în ordinea importanței și vechimii lor.

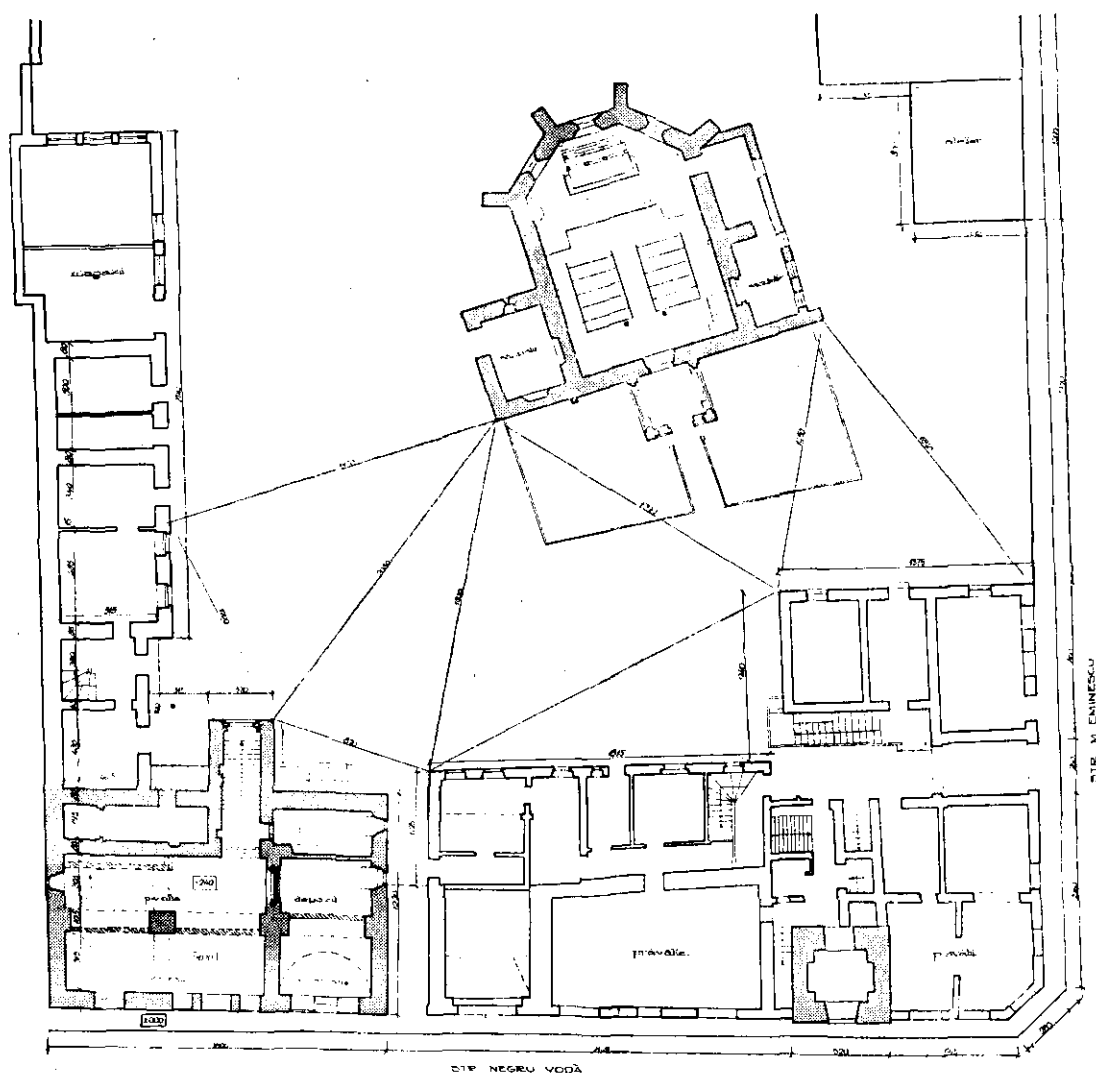
Biserica

Socotită de către unii a nu fi mai veche de anul 1673 [1,2] ea cuprindea totuși unele elemente de arhitectură, niște console de piatră lucrate în stil gotic prinse în perete și un cadran solar cu data de 1706 săpat pe un contrafort, atestînd în mod evident o vechime mai mare.

Cercetarea documentației scrise și săpăturile arheologice efectuate au confirmat această vechime, subliniind nu de mult și de Emil Lăzărescu în studiul său temeinic asupra pietrei funerare a Comitelui Laurentius [3].

Primele știri pe care le aflăm citind cele scrise din trecut ne sînt date de episcopul catolic Petruș Deodatus Bakšič, care a vizitat în trei rînduri Bărația Cîmpulungului în 1640, 1648 și 1653, consemnînd de fiecare dată și unele detalii asupra arhitecturii bisericii [4]. Coroborarea lor cu cercetările făcute permit a identifica fără nici un fel de îndoială monumentul de atunci cu cel actual.

Bakšič arată că biserica închinată sfîntului Iacob cel Mare este mare și încăpătoare, lungă de 35 de pași și lată de 9. Corul este boltit și are ferestre înalte după moda italiană. Cealaltă jumătate are tavan și este stricată fiind

1. Planul general înainte de restaurare

1. Plan d'ensemble, avant restauration.

deja veche și de multe ori cad pietrele de sus. Toată clădirea este amenințată cu ruina. Mai arată că este acoperită cu șindrilă, că pardoseala este de cărămidă și că are o sacristie boltită în partea stângă. Menționează totodată că în ultimile două vizite a fost găzduit în casa parohului Francesco Maria Spera.

— La începutul veacului următor în jurul anului 1718 secretarul lui Constantin Brîncoveanu, Anton Maria del Chiaro, ne dă și el două prețioase indicații asupra monumentului [5]. Descrie biserica sub forma de „i frammenti

2. Latura de vest a incintei, înainte de restaurare.

2 Côté ouest de l'enceinte, avant restauration.

di una chiesa col suo campanile“ și pomenește de o piatră de mormînt a părintelui „Iohanes Sassonialis Ecclesiae Custos“ cu anul 1373, aflată la stînga intrării în biserică, piatră care din păcate s-a pierdut.

— La sfîrșitul aceluiași veac, în 1778, Bărația mai este vizitată de alt călător străin, Franz Iosef Sulzer [6,7] care semnalează pentru prima oară lespede de mormînt așezată la picioarele altarului bisericii „foarte mare dar pe cale să se prăbușească“, cu o inscripție cu litere gotice aproape șterse referindu-se la un anumit Ludovicus Lozoncz cu data 1300, piatră care s-a dovedit ulterior ca fiind piatra lui Laurentius comite de Longo Campo.

— În Marele Dicționar Geografic al României din 1899 [8] se arată că în anul 1737 Turcii au dat foc bisericii care a ars și a rămas ruinată vre-o 30 de ani, cînd în 1760 a fost reparată: „Reparîndu-se se mai micșoră, rămî-nînd numai altarul drept biserică“, știre care apare însă după cum am văzut ca o contradicție cu cele scrise de Sulzer în 1778.

Acestea erau datele istorice la începerea lucrărilor de restaurare. Vom trece acum la rezultatele obținute prin cercetarea directă pe monument.

Încă de la început era vădit că biserica în starea ei prezentă nu era decît „corul“ unei construcții mai mari azi dispărută (fig. 3). Consolele de piatră păstrate în perete (fig. 4) arătau că acest cor fusese o dată boltit cu bolți pe nervuri în locul tavanului actual și mai indicau, judecînd după factura lor gotică tîrzie, o vechime putînd fi încadrată în veacul al XV-lea și deci pusă în legătură cu anul 1427, dată cînd se știe că urmau a se face lucrări la cloașter, adică la cealaltă așezare catolică din Cîmpulung [9].

Architectural floor plan of the 'Maison de la rue de la Chapelle' in Paris. The plan shows a central hall with two staircases, a kitchen, a living area, and a bedroom. The text 'secristie sud' is at the top and 'secristie nord' is at the bottom. The left side shows a complex arrangement of rooms and a large staircase.

4. Coupe longitudinale sur l'église.

Totodată fisurile vizibile în tencuiala peretelui intrării indicau existența în cuprinsul zidăriei a unui arc ce nu putea fi altul decât fostul arc triumfal despărțind corul de nava dispărută.

Primele sondaje au confirmat repede existența sub pământ a zidurilor unei nave ce prelungea corul spre apus, sub forma unei singure încăperi centrale fără colaterale. Prevăzută cu contraforți laterali, zidurile închideau un spațiu de 22,50 m lungime interioară și 9 m lărgime prevăzută cu pardoseală de cărămidă așezată pe lat, încă păstrată pe alocuri, la 60 până la 80 cm sub nivelul actual al curții și delimitau perfect forma încăperii cu toate că erau ciuntite de două pivnițe moderne săpate ulterior (fig. 5).

Decapările tencuielilor la pereții interiori și exteriori ai corului au fost și ele edificatoare în ce privește precizarea formelor originare. Au apărut pe rând arcul triumfal cu bolțarii săi de piatră profilată, profilele și formele inițiale ale ferestrelor cu pornirile colonetelor mediane și șanțurile de încastare a timpanelor în arc frânt încă păstrate în grosimea umpluturilor. Au apărut de asemenea rămășițele bolții semicilindrice la sacristie, blocurile suprapuse de piatră aflate peste consolele corului cu traseul fostelor nervuri retezate la fața zidului precum și o nișă tabernacol în peretele corului, toate ascunse sub tencuială. A apărut în sfârșit la 80 cm, sub nivelul dușumelei moderne, vechiul paviment de cărămidă așezat pe lat, păstrat fragmentar atât în cor cât și la sacristie (fig. 4 și 6). Într-un cuvânt, au ieșit la iveală toate amănuntele descrise de Bakšić cu trei secole mai devreme, dovedindu-se astfel că este vorba de una și aceeași biserică.

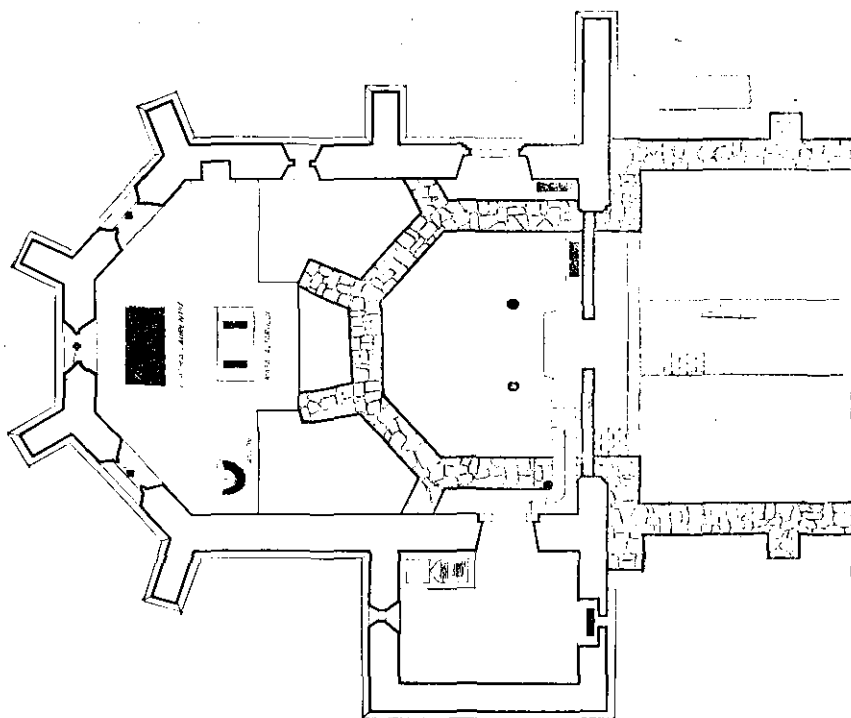
Numeroasele fragmente de nervuri găsite în umplutură și chiar vechea cheie de boltă recuperată spartă în două blocuri au adevărit de asemenea existența bolții semnalate atunci.

Și totuși, cu toate descoperirile făcute, problema cea mai importantă din punct de vedere istoric, adică explicarea prezenței celor două pietre de mormânt din 1300 și 1373 în cadrul acestui monument presupus, după cum s-a văzut, a fi din veacul al XV-lea, rămânea fără răspuns.

Un fapt curios mai trebuia iarăși lămurit, zidurile navei, după cum se observă în plan, nu erau în prelungirea corului, ci decalate (fig. 5). Soclul profilat de piatră apărut de pe urma coborârii terenului, care urmărește conturul pereților corului sacristiei nord și contrafortului sud-vest (fig. 5 și 7), nu era oprit și întors spre vest în dreptul zidurilor navei, ci mai în afara lor. În sfârșit, urechile de zid ale fundației aflate în dreptul acestor puncte de oprire, care ar fi putut arăta existența unor colaterale, erau întrerupte la câțiva metri spre vest fără a merge mai departe.

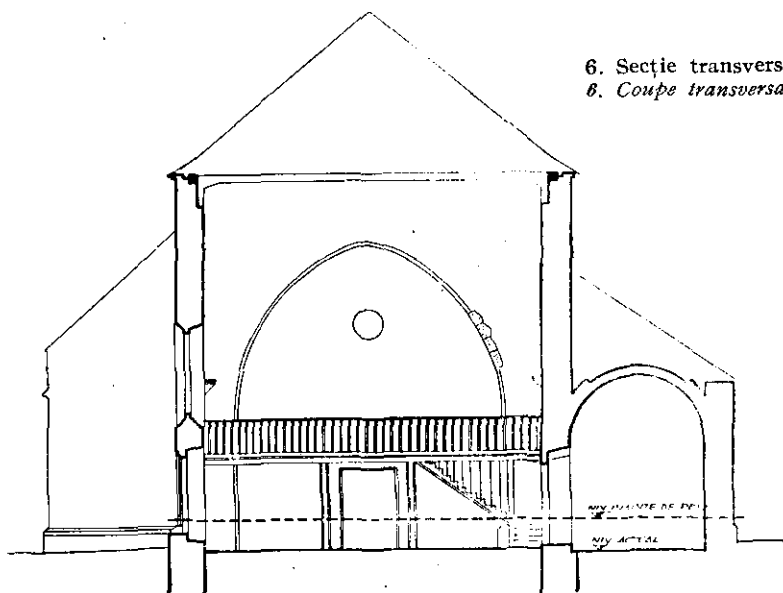
Toate aceste anomalii nu puteau fi explicate decât printr-o deosebire cronologică a zidurilor indicând două epoci diferite de execuție.

Săpăturile făcute pentru lămurirea situației au confirmat această presupunere. Imediat sub pardoseala de cărămidă a corului gotic au fost descoperite fundațiile demantelate ale unui al doilea cor pentagonal mai mic, înscris în cuprinsul corului actual, prevăzută cu contraforți la colțuri având zidurile încălecate de picioarele arcului triumfal dar legate pe dedesupt de zidurile navei principale (fig. 5). Iată cum dintr-o dată problema își primește dezle-

5. Planul bisericii, după restaurare.

5. Plan de l'église, après restauration.

6. Secție transversală prin biserică.

6. Coupe transversale sur l'église.

7. Soclul de piatră al corului și al sacristiei, degajat prin coborîrea terenului.

7. Socle en pierre du chœur et de la sacristie, dégagé par le déblaiement du terrain.

garea și cum prezența acelor pietre funerare, inexplicabilă într-un monument din secolul al XV-lea, devine plauzibilă în cuprinsul altuia inițial mai vechi.

Vom căuta acum să arătăm care a fost desfășurarea în timp a fazelor de construcție, pe baza comparării datelor documentare cu cele găsite pe teren. Desigur însă că lipsa unor dovezi precise va menține în oarecare măsură această prezentare în domeniul presupunerilor.

Este sigur, prin descoperirile făcute, că edificiul actual este corul bisericii văzută și descrisă de episcopul Bakšič, existînd prin urmare ca monument „deja vechi la mijlocul veacului al XVII-lea“.

Este iarăși sigur că această biserică a catolicilor nu putea fi înălțată în cursul veacului precedent, știut fiind că populația catolică din Cîmpulung trecuse la cultul protestant.

Aceasta ne împinge deci, însă de această dată sub formă de presupunere, înapoi în veacul al XV-lea, presupunere sprijinită de o parte pe argumente

stilistice legate de sculptura în piatră a consolelor și nișei altarului [10] și lucrate în stil gotic tardiv și pe de altă parte pe cunoscutul document din 1427 atestînd intenția reparării cloașterului din Cîmpulung și implicit prezența unor meșteri pricepuți în localitate la acea dată. Ca paranteză menționăm aici că piesele de piatră recuperate prin săpături pe locul cloașterului poartă semne de asamblare în formă de T, identice cu cele aflate la pietrele de la Bărăție. A presupune că acestea din urmă ar fi fost aduse de acolo nu este posibil, dărîmarea cloașterului avînd loc în vremea primei vizite a lui Bakšić, cînd Bărăția era deja de mult construită.

O dată admisă existența corului în veacul al XV-lea este evident că biserica aflată dedesubt trebuie să fi fost mai veche și este deci normal să fie pusă în relație cu cele două pietre funerare din 1373 și din 1300 și să fie considerată ca atare ca o construcție de la sfîrșitul veacului al XIII-lea.

În vederea unei măriri altarul a fost apoi dărîmat și înlocuit cu altul mai mare. Acțiunea însă s-a oprit aici, monumentul rămînînd cu noul său cor cu amorse la soclu și pereți, împerechiat cu nava principală.

Se confirmă astfel concluziile lui Emil Lăzărescu, valabile însă nu pentru biserica actuală ci pentru cea dărîmată. În spiritul celor mai de sus se alătură și datele arheologice obținute prin descoperirea unei monede din vremea lui Vlad Dracu din 1443 găsite în curte, în fața sacristiei nord și fragmentele ceramice recuperate în cuprinsul și în jurul corului vechi, pe nivelul de călcare respectiv, puținînd fi datate din mijlocul veacului al XIII-lea prin analogie cu ceramică similară datată prin monede la Cetățeni și Sebeș.

8. Biserica. Fațada de vest, după restaurare.

8. L'église. Façade ouest, après restauration.

9. Biserica. Detaliu al fațadei de sud, după restaurare.

9. L'église. Détail de la façade sud, après restauration.

Vechimea monumentului astfel încadrată, vom încerca să mai stabilim data când a fost adus în starea actuală prin dărîmarea navei, precum și rațiunea așezării pietrei lui Laurențiu în locul în care se găsea la începerea restaurării.

— Se poate afirma cu destulă siguranță că ciuntirea bisericii și închiderea arcului triumfal cu zidărie de umplutură a fost făcută după anul 1730. Nu se găsește în zidăria turnului construit la această dată nici unul din diferitele elemente: nervuri, fusuri de coloane, capitele, rezultate din dărîmarea navei, elemente refolosite în schimb la construcțiile mai noi aflate în curte. Chiar și intrarea dinspre răsărit a turnului recent redeschisă era și ea plombată cu asemenea fragmente. Lespezile de mormînt datate cu anii 1705 și 1714, descoperite pe

10. Biserica. Pardoseala restaurată, cu marcarea fundațiilor primului cor.

10. L'église. Dallage restauré, avec l'indication du plan de l'ancien chœur.

locul lor inițial în pardoseala de cărămidă a navei, dovedesc și ele că la acea dată ea era încă în ființă. Dacă ținem seama de faptul că în 1788, în cursul ultimului război turco-austriac, Bărăția a suferit un mare incendiu ale cărui urme mai sînt încă vizibile și rămase necurățate în pavimentul navei, este admisibil a se presupune că micșorarea bisericii a fost făcută nu în 1737, după cum scrie în Marele Dicționar Geografic, ci atunci după incendiu și după vizita lui Sulzer din 1779, care o vede încă „foarte mare, dar care stă să se prăbușească”.

În ce privește piatra lui Laurențiu, se poate presupune că a suferit trei mutări succesive însă toate în cadrul monumentului și nu adusă din altă parte. Pentru aceasta, însă, este necesar a se arăta mai întii elementele descoperite.

Spațiul din corul primului altar a fost găsit complet răvășit prin înhumări posterioare și prin fundațiile zidului de închidere a arcului triumfal. În exteriorul corului vechi, înspre est, a fost găsit un postament de zidărie prevăzut cu o cavitate înăuntru părînd a fi un cavou în care s-au găsit cîteva oseminte. Mai departe spre est și alipite cavoului erau fundațiile a doi stîlpi legate între ele cu o fundație secundară și apoi un al doilea postament de zidărie plină, urmat în sfîrșit de fundațiile altarului modern. Presupunem că în prima etapă piatra de mormînt, judecînd după rangul personajului, era desigur așezată în spațiul corului vechi. Atunci, cînd a fost înlocuit corul cu cel nou actual, osemintele au fost probabil mutate și reînhumate în cavou așezîndu-se piatra și noul altar

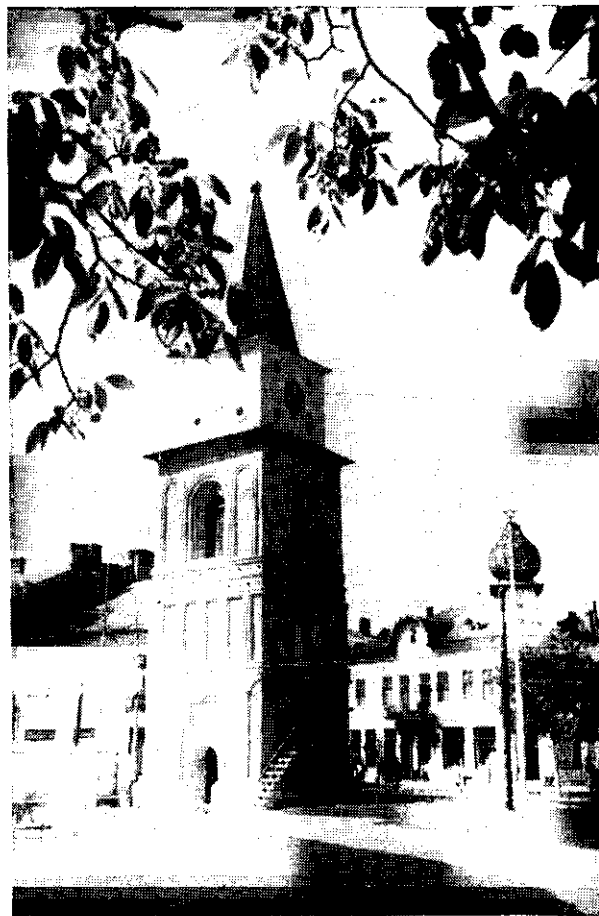
deasupra. În această poziție și în josul altarului se afla în vremea lui Bakšič (1650) și a lui Sulzer (1778), pînă după 1788 cînd, de pe urma reducerii bisericii la singurul cor, piatra și altarul au fost mutate mai spre est pentru a mări spațiul disponibil și au fost montate pe un nou postament.

În epoca modernă, în sfîrșit, cînd s-a ridicat nivelul interior pînă la dușumeaua actuală, piatra a fost și ea supraînălțată pe același loc prin intermediul unor fragmente mari de piatră aparținînd unui fost portal de formă semi-circulară, probabil ale fostei intrări exterioare vest a navei principale. Notăm că a mai fost găsit un bloc din acest portal, în spațiul dintre turnul clopotniță și capătul de vest al navei.

11. Turnul clopotniță înainte de restaurare.

11. *Le clocher, avant restauration.*

12. Turnul clopotniță după restaurare.

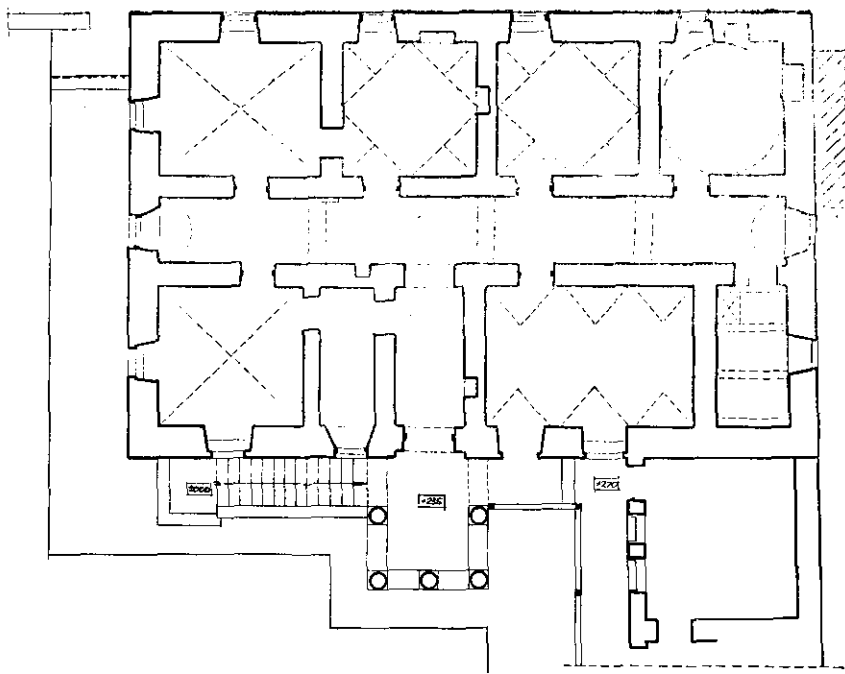
12. Le clocher, après restauration.

Al doilea obiect din ansamblul Bărăției este:

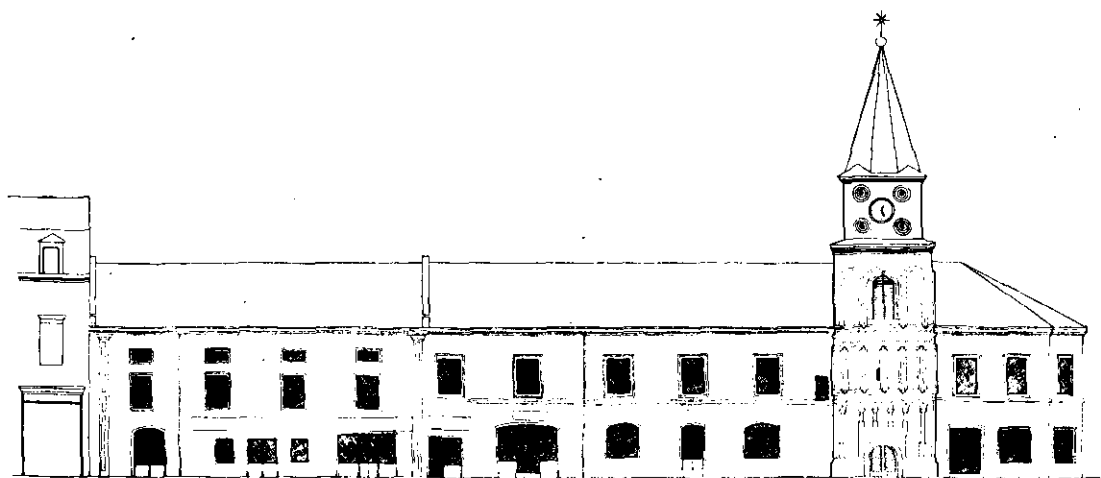
Turnul clopotniță care exista deja în 1640 când a fost văzut de Bakșič, însă sub forma unui turn de lemn, cel actual fiind înălțat în 1730 [11].

Lucrările efectuate, după degajarea sa prin dărîmarea clădirilor din prejur, s-au încadrat în tipicul normal al desfacerilor, consolidărilor și completărilor elementelor distruse, specific șantierelor noastre. Totuși nu au lipsit nici aici probleme importante, cerînd hotărîri bine chibzuite, așa după cum se întîmplă ori de cîte ori este vorba de o restaurare.

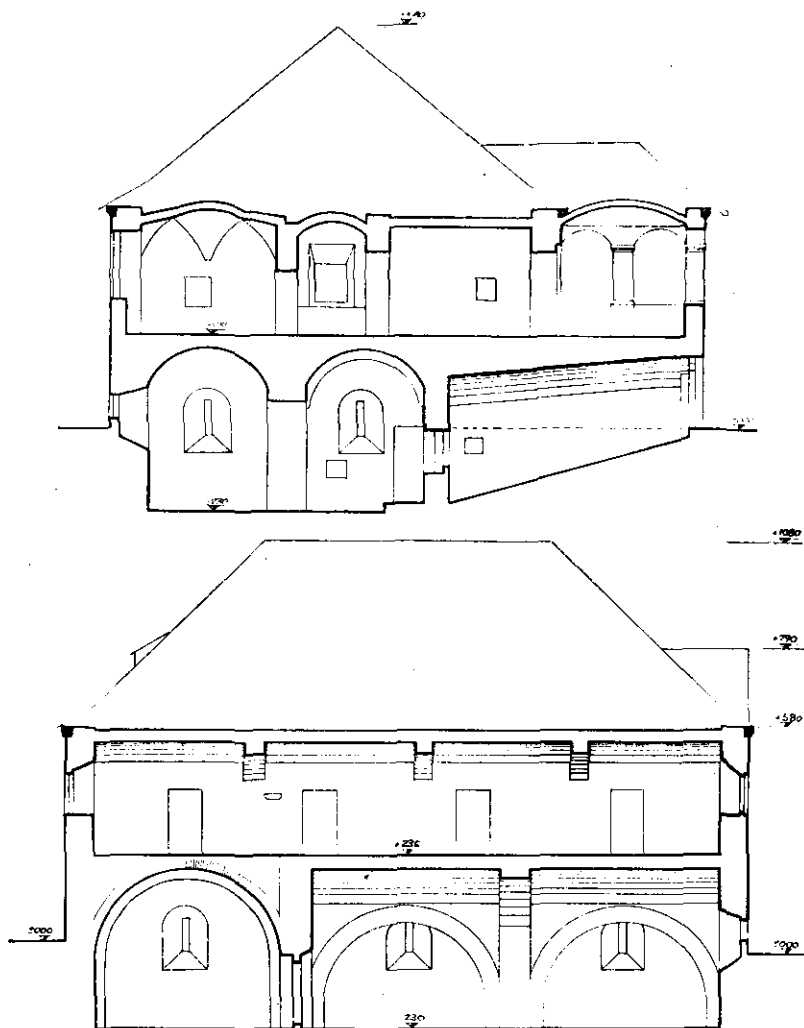
În cazul de față a fost pusă în discuție menținerea sau dărîmarea etajului superior, vădit adăugat în vremuri moderne deasupra cornișei vechi (fig. 11).

13. Casa parohială. Planul etajului.
13. La maison paroissiale. Plan de l'étage.

14. Latura de vest a clădirilor, înainte de restaurare.
14. Côté ouest des bâtiments, avant restauration.

15. Casa parohială. Secții.

15. La maison paroissiale. Coupes.

Pentru revenirea la vechile forme se dispunea, lucru destul de rar, de documente suficiente.

Tabloul lui Niculae Grigorescu de la sfârșitul veacului trecut [11], acuarela lui Szatmary din 1869 și mai ales fotografia de format mare a aceluiași Szatmary din 1860 [12] erau destul de precise pentru a permite reconstituirea vechiului și caracteristicului acoperiș de șindrilă original.

S-au ridicat însă obiecțiuni potrivnice de ordin istoric, afectiv și estetic, care pînă la sfârșit au fost destul de puternice pentru a determina menținerea

formelor existente. S-a arătat că etajul în discuție reprezintă o etapă istorică în viața monumentului care ca atare nu trebuie să fie îndepărtată. S-a arătat că el a ajuns să constituie astăzi un element caracteristic strîns legat de imaginea sub care își reprezintă localnicii monumentul.

S-a mai spus de asemenea că turnul, rămas izolat prin dărîmările din prejur și nemaiavînd suportul clădirilor joase și pitorești ce apar în documentele citate mai sus, ar fi apărut ca un element mărunț și lipsit de monumentalitate și înălțimea necesară, în cadrul său actual.

Aceste argumente pînă la urmă au prevalat și etajul a fost menținut (fig. 12).

Vom menționa ca piese interesante din dosarul lucrărilor executate descoperirea sub fundațiile turnului, aliniate la stradă, a unei alte temelii mai vechi, aliniată de data aceasta cu orientarea bisericii. Este probabil vorba de temelia vechiului turn clopotniță menționat de Del Chiaro și Bakšić.

Din toată bogata decorație pictată vizibilă în fotografia și acuarela lui Szatmary nu s-au mai păstrat decît cîteva slabe urme. Pe panourile paramentului nord apar figuri de sfinți în picioare și figura sfîntului Gheorghe călare, încadrate cu motive decorative, iar pe briul median se văd motive similare conturînd bumbii decorativi de ceramică. În nișa hramului de asemenea, deasupra intrării la stradă, se mai ghicește figura unui personaj cu mitră, probabil a sfîntului Iacob, pomenită de Nicolae Iorga, acoperită apoi cu un strat de vîruială.

La fel ca toate construcțiile de acest fel, turnul era accesibil la etaj printr-o scară exterioară de lemn, care cu timpul a fost înlocuită, o dată cu ridicarea clădirilor din prejur. Astăzi, expusă din nou în exterior, scara a fost refăcută în beton armat, subliniindu-se astfel refacerea ei în zilele noastre (fig. 12).

Trecem acum la al treilea obiect restaurat în curtea Bărației, *Casa parohială*. Dintre cele trei monumente mai vechi ale ansamblului, era cel care avusese cel mai mult de suferit, și încă în așa măsură încît, dacă nu ar fi fost camerile boltite de la etaj (fig. 13), nimic nu mai dădea de bănuț că ar mai fi avut vre-un interes arhitectonic. Fațada spre stradă și vitrinele prăvăliilor integrate în frontul celorlalte clădiri din veacul al XIX-lea erau, după toate aparențele, contemporane cu acestea (fig. 14).

Din fericire însă, încă o dată ca și în atîtea alte cazuri, aparențele s-au dovedit a fi înșelătoare, sondajele și decapările de tencuieli dînd pe față toate elementele păstrate încă din primele forme ale clădirii. Fără a intra în detalii vom menționa că prin descoperirea cozilor de cărămizi ale vechei cornișe, rase la fața peretilor, s-a putut afla înălțimea inițială a clădirii. Au fost stabilite de asemenea formele originare ale pivnițelor ce fuseseră ciuntite spre stradă prin spargerea zidăriei și bolților și prin introducerea unor planșee de lemn intermediare, o dată cu amenajarea vitrinelor și prăvăliilor. Dimensiunile vechilor ferestre au apărut și ele prin desfacerea umpluturii cu care fuseseră astupate rămînînd cuprinse în grosimea zidăriei. Pînă și tîmplăria mai există intactă la fereastra uneia dintre încăperi.

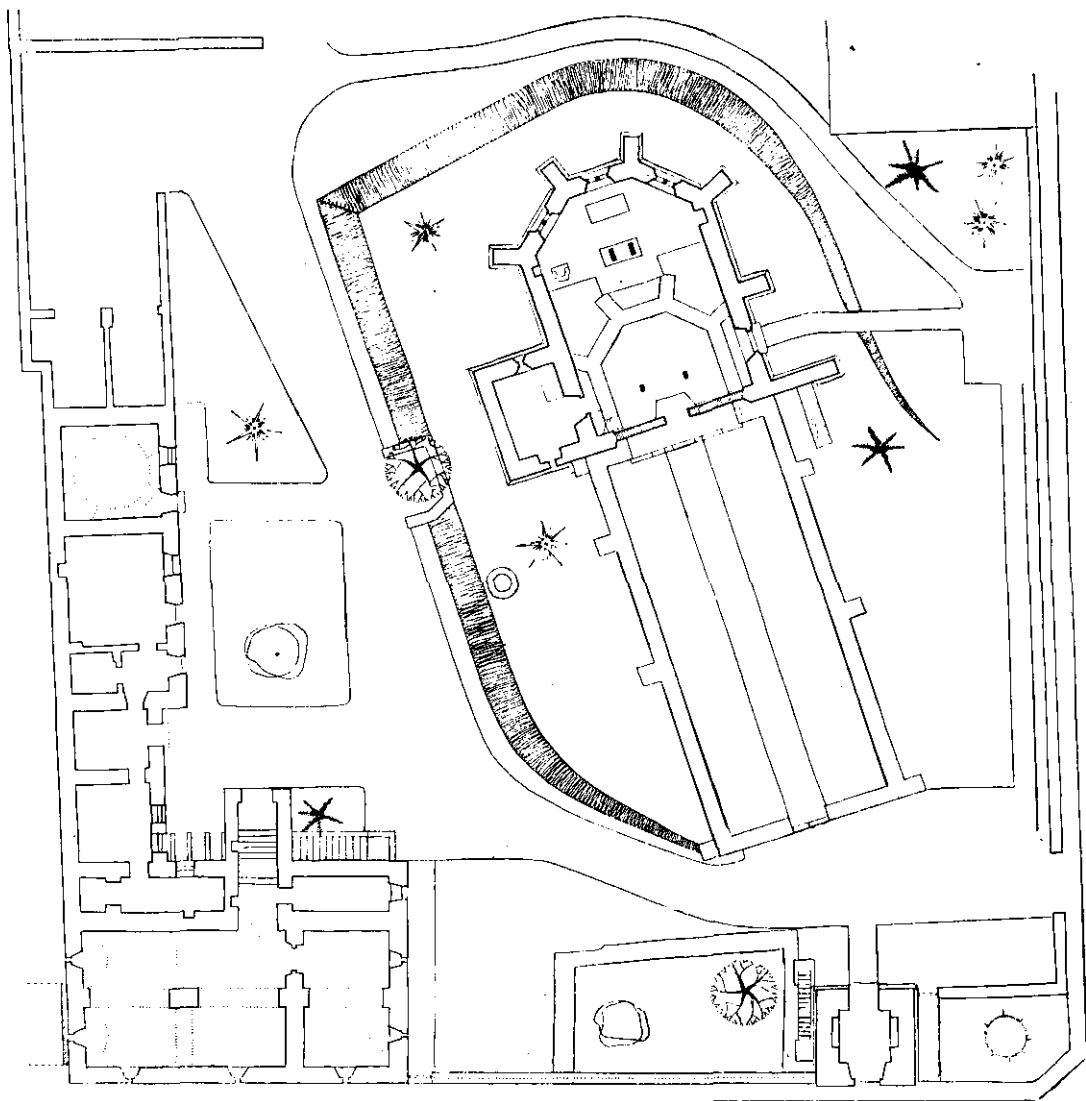
Numai este cazul să descriem procesul lucrărilor de restaurare, subliniind doar că ele au fost toate bazate pe descoperirile făcute. Vom semna totuși

16. Casa parohială. Foișorul înainte de restaurare.
 16. La maison paroissiale. Le balcon, avant restauration.

17. Casa parohială. Foișorul după restaurare.
 17. La maison paroissiale. Le balcon, après restauration.

18. Planul general după restaurare.

18. Plan d'ensemble, après restauration.

ca o deosebită realizare tehnică reușita consolidare pe loc a foișorului, a cărui stare de avansată dislocare părea a impune la prima vedere o dărîmare și refacere integrală (fig. 16 și 17).

În clădirile anexă, care ar putea avea și ele o vechime mai mare în ce privește zidurile parterului, trebuie semnalată încăperea unei foste bucătărij

ale cărei bolti pe trompe au putut fi parțial reconstituite pe baza urmelor păstrate în zidărie.

În încheierea expunerii principalelor probleme ale restaurării Bărăției, vom enumera și câteva din piesele mai interesante recuperate în cursul săpăturilor și dărimărilor precum și locul unde ele au fost depozitate.

În interiorul bisericii se găsesc:

- Cele două fragmente de cheie de boltă.
- Un stîlp de piatră cu data de 1646 și cu inscripția „Francesco Maria Spera“ [14] care după cum s-a spus mai sus este numele preotului bisericii paroh în cursul celei de a doua vizite a episcopului Bakšič la Cîmpulung.
- Cele trei lespezi de mormînt găsite în pardoseala fostei nave.
- Un bloc de pornire de boltă cu nervurile încă păstrate.

În exterior au fost încastrate fragmentele a două ancadramente decorate cu sculptură, de factură brîncovenească, dar poate și anterioară, a căror proveniență și utilizare însă nu au putut fi stabilite.

În exteriorul casei parohiale, lângă scara foișorului, au fost depozitate blocurile mari ale unui ancadrament de ușă semicirculară la partea superioară care pot să fi aparținut, după cum s-a mai spus, intrării principale în nava bisericii.

În pivnițele casei și pe treptele scării pivniței au fost înșirate toate fragmentele de nervuri care făceau parte din boltile corului. Trebuie semnalat că pe cele mai multe dintre ele se mai păstrează urme de pictură decorativă, identice cu cele ce se mai văd pe boltarii arcului triumfal.

Toate celelalte fragmente de lespezi de mormînt cu inscripții, dintre care unele scrise în limba armeană, capitele, colonete sculptate și diverse altele, se găsesc depozitate în pivnița mai mică, unde pot fi oricînd cercetate și studiate.

19. Latura de vest a clădirilor, după restaurare.

19. Côté ouest des bâtiments, après restauration.

În concluzia celor spuse, credem că principalele probleme istorice privitoare monumentului au putut fi lămurite și ca atare rezultatele obținute pot fi considerate desigur valoroase. Ca arhitect restaurator trebuie însă să adaug că salvarea și punerea în valoare a acestui vechi ansamblu, amenințat cu dărîmarea în cadrul unui oraș în curs de modernizare, reprezintă o realizare mult mai prețioasă.

LA RESTAURATION DE LA BĂRĂȚIA DE CÎMPULUNG-MUSCEL (DISTRICT D'ARGÈS)

Résumé

La restauration de l'ensemble catholique de la Bărația de Cîmpulung, achevée en 1965, a eu pour but la mise en valeur des trois monuments historiques compris dans son enceinte, à savoir l'église, le clocher et le presbytère, menacés de démolition du fait des travaux d'urbanisme. A cette occasion, on a essayé d'élucider les problèmes historiques liés au passé ancien du site. Les conclusions auxquelles les recherches archéologiques ont abouti ont indiqué le chemin à suivre pour la restauration.

L'église, dans sa forme actuelle, représente le chœur bâti au XVe siècle par-dessus celui d'une église plus ancienne que l'on s'était proposé d'agrandir, sans que ce projet ait dépassé le stade de la construction du dit chœur. L'édifice actuel correspond exactement, comme forme et comme architecture, à la description qu'en a faite en 1640 l'évêque catholique Bakšić.

On a mis au jour les murs de l'église disparue, qui sont en prolongement de ceux du chœur. L'édifice était formé d'une nef unique, sans collatéraux, appuyée de contreforts et reliée aux fondations d'un chœur plus petit, conservé sous le pavement de la construction actuelle.

L'existence d'un monument antérieur explique la présence de la pierre tombale du comte Laurentius de Longo Campo, datée de 1300, dans un édifice visiblement plus récent.

La tour du clocher, construite en 1730 sur l'emplacement d'une tour de bois antérieure, a été complètement dégagée des bâtiments sans valeur qui l'avaient enserrée de toutes parts avec le temps. Sa forme actuelle, en échange, a été maintenue, y compris l'étage supérieur, bâti au XIXe siècle, dont l'aspect caractéristique, avec ses horloges et sa flèche pyramidale, est profondément et sentimentalement ancré dans la tradition locale.

Le presbytère a soulevé des problèmes particulièrement ardues pour les restaurateurs, étant donné les transformations radicales qu'il avait subies. Il a fallu supprimer les magasins, dont les planchers et les vitrines avaient tronqué les voûtes des caves, puis refaire ces voûtes, rétablir les anciennes ouvertures des fenêtres, murées ou élargies au cours des temps, et rabaisser la toiture au niveau de la corniche initiale.

Une réalisation technique particulièrement difficile s'est avérée être la consolidation — sans rien sacrifier ni refaire — du balcon d'entrée, dont la résistance était compromise par de multiples et graves fissures.

Finalement, l'auteur passe en revue les différentes pièces de sculpture récupérées au cours des travaux.

BIBLIOGRAFIE

1. Hurdubețiu, I. Din trecutul catolicilor la Cîmpulung Muscel. Cîmpulung, 1941.
2. Hurdubețiu, I. Monumentele istorice ale Cîmpulungului. În: Secera și Ciocanul, 12, nr. 3519, 1965.
3. Lăzărescu, E. Despre piatra de mormînt a comitelui Laurențiu. În: Studii și cercetări de istoria artei, nr. 1—2, 1957, p. 109—126.
4. Bakšić, Petruș Deodatus. August 1640, Decembrie 1648 și Februarie 1653. În: Monumenta Spectantiae Historiam Slavorum Meridionalium, E. Fermandzin, Zagreb, 18, 1887.
5. Del Chiaro, Anton Maria. Istoria delle moderne rivoluzioni della Vallachia. București, Ed. N. Iorga, 1914, p. 31.
6. Sulzer, Franz Josef, Geschichte der Transalpinischen Daziens, vol. I, Wien, 1781, p. 330—332.
7. Sulzer, Franz Josef, Geschichte der Transalpinischen Daziens, vol. II, Wien, 1782, p. 460—631.
8. Marele dicționar geografic al României, vol. II, 1899, p. 487.
9. Iorga, N. Acte și fragmente privitoare la istoria românilor, vol. III, 1897, p. 81.
10. Vătășianu, V. Istoria artei feudale în țările române. Vol. I, București, 1959, p. 856: „...Începînd cu ultimele decenii ale veacului al XV-lea apar pretutindeni în bisericile catolice tabernacole pentru păstrarea sacramentului. Se disting prin împodobirea lor cu un cadru arhitectonic sumar compus din pilaștri încălecați de fiale și cu un fronton în arc frînt sau arc în acoladă încoronat cu fleuron... Majoritatea aparțin goticii târzii”...
11. Răuțescu, I. Cîmpulung Muscel. Monografie istorică. Cîmpulung, 1943.
12. Oprescu, G. Niculae Grigorescu, București, Ed. Meridiane, 1961.
13. Academia R.S.R., Secția Stampe, nr. 538 C XVIII 5, În: album Carol I.
14. Iorga, N. Istoria bisericii românești, București, 1908., ed I, „...Pe turn, care pare a fi din sec. XIV se vede un curios Sf. Niculae cu mitră catolică și inscripție chirilică.”... „...»F. FRA. MARIA SPERA AN DO LCO 20 F 1646...”